

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 34
İlahiyat Serisi: 30

GÜNÜMÜZ KELAM PROBLEMLERİ

Editörler

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN

Yazarlar

Prof. Dr. Abdülgaffar ASLAN	Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞU
Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ	Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN	Prof. Dr. İbrahim ÇOŞKUN
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN	Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR
Prof. Dr. Musa KOÇAR	Doç. Dr. Emine ÖĞÜK
Doç. Dr. Faruk SANCAR	Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN
Doç. Dr. Hülya TERZİOĞLU	Doç. Dr. İsmail BULUT
Doç. Dr. Osman DEMİR	Doç. Dr. Özden KANTER

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj: TAVOOS

Baskı ve Cilt:

NY Matbaacılık Yayıncılık Kağıtçılık Tic. ve San. Ltd. Şti.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 533 591 56 17 (Sertifika No: 50732)

1. Baskı: Eylül2021 (2.000 Adet)

ISBN: 978-625-44435-7-2

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.bilay.net info@bilay.net

Editörler
PROF. DR. MEHMET EVKURAN
DOÇ. DR. HARUN ÇAĞLAYAN

Günümüz Kelam Problemleri

İlahiyat

ÖN SÖZ	9
---------------------	----------

- BİRİNCİ KISIM -

I. BÖLÜM

MODERN DÜNYA VE TANRI TASAVVURU/Prof. Dr. İbrahim COŞKUN	13
Giriş.....	15
1. Modern Dünya'nın Tanrı Algısı: Sadece Aşkın Ya da İçkin Pasif Bir Tanrı	16
1.1. Deizm: Aşkın Tanrı Tasavvuruna Yöneliş.....	17
1.2. Panteizm: İçkin Tanrı Tasavvuruna Yöneliş.....	18
1.3. Pan-enteizm: Hem Aşkın hem de İçkin Tanrı Arayışları	19
2. Modern Çağda Yeni Tanrı Tasavvurlarına Yönelişin Nedenleri	20
2.1. Bilimde Metot Değişimi ve Düşüncede Modernleşme	20
2.2. Hıristiyan Teolojisindeki Akla ve Bilime Aykırı İnançlar	22
3. Tanrı Tasavvurlarının Güncel Değeri	24
Sonuç.....	24

II. BÖLÜM

SEKÜLERİZM VE DİNİN GELECEĞİ/ Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAN	29
Giriş.....	31
1. Sekülerizm Kavramı.....	31
2. Sekülerizmin Tarihi Gelişimi.....	32
3. Seküler Hayat Tarzı.....	33
4. Modernleşme ve Sekülerizm	34
5. Modernleşmenin Sonuçları ve Sekülerizm	35
6. Sekülerizme Yöneltilen Eleştiriler	36
7. Sekülerden Kutsala Yolculuk.....	37
8. Dinin Geleceği	38
Sonuç.....	39

III. BÖLÜM

AGNOSTİSİZM VE NİHİLİZM/Prof. Dr. Hulusi ARSLAN	43
Giriş.....	45
1. Agnostisizm ve Nihilizm'in Tanım ve Tarihçeleri	46
1.1. Agnostisizm	46
1.2. Nihilizm	47
2. İslam Kültüründe Agnostisizm ve Nihilizmin İzleri.....	48
3. Agnostisizm ve Nihilizm'in Güncel Değeri	51
Sonuç.....	55

IV. BÖLÜM

ÇEVRE AHLAKI VE İSLAM/Prof. Dr. Mehmet EVKURAN.....	59
Giriş.....	61
1. Kavramlar: Çevre, Doğa, Toplum, Şehir ve Ahlak.....	62
2. Çevre Sorunlarının Tarihi.....	63
3. Çevre Sorunlarının Nedenleri.....	64
4. Çevre Ahlakında Temel Tartışmalar.....	66
5. Çevre Ahlakında Farklı Modeller.....	67
6. İslam Çevre Ahlakının Temelleri.....	70

V. BÖLÜM

İYİ VE KÖTÜNÜN AKLİLİĞİ SORUNU/Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR.....	77
Giriş.....	79
1.Hüsün-Kubuh Meselesiyle İlgili Kavramlar.....	80
1.1.Hüsün-Kubuh.....	80
1.2.Adl.....	81
2. Hüsün-Kubuh Meselesine Dair Görüşler.....	82
2.1. Meselenin Arka Planı ve Ortaya Çıkışı.....	82
2.2. Hüsün-Kubuh Meselesinin Güncel Değeri ve Toplum Üzerindeki Etkisi.....	87
Sonuç.....	88

VI. BÖLÜM

KELAM GELENEĞİNDE AKLIN KONUMU/Doç. Dr. Emine ÖĞÜK.....	93
Giriş.....	95
1. Akla Yüklenen Farklı Anlamlar.....	96
2. Aklın Mahiyeti, Türleri ve İşlevselliği.....	98
3. Akıl-Vahiy İlişkisi.....	99
4. Kelâm Geleneğinde Aklın Yeri ve Önemi.....	99
4.1. İnsan Tasavvurunda Aklın Yeri.....	102
4.2. Âlem Tasavvurunda Aklın Yeri.....	103
4.3. Allah Tasavvurunda Aklın Yeri.....	104
Sonuç.....	105

VII. BÖLÜM

KELAM VE BİLİM İLİŞKİSİ/Doç. Dr. Osman DEMİR.....	109
1. Kelâm ve Bilim İlişkisinin Arka Planı.....	111
2. Kelâm'da Bilimsel Açıklama Modelleri.....	115
3. Güncel Bir Sorun Olarak Kelâmın Bilimsel Kimliği.....	117

İKİNCİ KISIM

VIII. BÖLÜM

KÜLTÜREL ETKİLEŞİM VE DİNİ KİMLİKLER

/ Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU.....	123
Giriş.....	125

1. Kültürel Etkileşim ve Dini Kimlik ile İlgili Kavramlar.....	126
2. Kültürel Değişim, Din-Kültür Etkileşimi ve Dini Kimlik.....	129
3. Değişen Dünyada Kimliğin Korunması.....	133
Sonuç.....	135

IX. BÖLÜM

ÖZGÜR İRADE VE SORUMLULUK/Prof. Dr. Musa KOÇAR.....139

Giriş.....	141
1. Kulların Fiilleri.....	143
2. Kader ve Kaza.....	147
Sonuç.....	149

X. BÖLÜM

DİN VE DEVLET/ Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN153

Giriş.....	155
1. Din-Devlet İlişkileri.....	156
2. Müslüman Kültüründe Din-Devlet İlişkileri.....	157
3. Din-Devlet İlişkilerinin Güncel Değeri.....	162
Sonuç.....	164

XI. BÖLÜM

İRTİDAT VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ/Doç. Dr. Faruk SANÇAR.....169

Giriş.....	171
1. İrtidat, Mürted ve Ridde Kavramları.....	173
2. Tarihsel Arka Plan.....	174
3. Dini Naslar Açısından Dinden Dönme.....	176
4. Bir Tercih Olarak Din Değiştirme.....	177
5. Günümüzde Din Değiştirme Olgusu.....	179
Sonuç.....	180

XII. BÖLÜM

KADIN TASAVVURU/Doç. Dr. Hülya TERZİOĞLU.....183

Giriş.....	185
1. İslâm ve Kadın Yorumlarının Tarihi Seyri ve Açmazları.....	186
2. Usûlü'd-Din Penceresinden Kadın.....	190
Sonuç.....	195

ÜÇÜNCÜ KISIM

XIII. BÖLÜM

YALANCI PEYGAMBERLİK VE ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Prof. Dr. Abdülgaffar ASLAN.....	197
Giriş.....	199
1. Yalancı Peygamberi İfade Eden Kavramlar.....	200
2. Müslüman Toplumda Ortaya Çıkan İlk Yalancı Peygamberler.....	200

3. Yalancı Peygamberlerin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	202
3.1. Asabiyete Dayalı Farklılaşmalar	203
3.2. İktisadi Nedenler	203
3.3. Psikolojik Nedenler.....	203
3.4. Toplumsal İslahat Çabaları/Zamanın İhtiyaçlarına Cevap vermek.....	205
3.5. Kâhinlik ve Sihirbazlık	205
3.6. İlham/Muhaddes	205
3.7. Rüya/Mübeşşirât.....	206
3.8. Nübüvvetin Kesbilîği İddiası.....	206
3.9. Ehl-i Beyt'in İstismarı	207
3.10. İmâmet-Nübüvvet Teorisi	207
3.11. Mesîhlik-Mehdîlik Teorisi.....	208
Sonuç.....	208

XIV. BÖLÜM

ÖLÜM SONRASINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR/ Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ	211
Giriş.....	213
1. Ölümden Sonra Hayatla İlgili Temel Yaklaşımlar	214
1.1. Materyalistlerde Ölümden Sonra Yokluk Düşüncesi	214
1.2. İlahî Dinlerde Ölümden Sonra Hayat İnancı	215
1.3. Ruhun Ölümsüzlüğü ve Reenkarnasyon.....	217
1.4 Kabir Hayatı ya da Berzah Âlemi.....	219
2. Cennet ve Cehennem Halleri.....	221
2.1. Cennet ve Özellikleri.....	221
2.2. Cehennem ve Özellikleri.....	222
3. Ölüm Sonrasına İlişkin Tartışmaların Güncel Değeri.....	223
Sonuç.....	224

XV. BÖLÜM

BİD'AT/Doç. Dr. İsmail BULUT	229
Giriş.....	231
1. Bid'at ve Çeşitleri.....	232
2. Bid'at ve Sünnet/Hadis.....	233
3. Bid'atların Ortaya Çıkmasının Nedenleri.....	235
4. Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Bid'at	237
5. Değişim, Yenilik ve Bid'at	239

XVI. BÖLÜM

DİNİ İNANÇ VE MİTOLOJİ/Doç. Dr. Özden KANTER	245
Giriş.....	247
1. Dinî İnanç ve Mitoloji	250
2. Müslüman Geleneğinde Dinî İnanç ve Mitoloji İlişkileri	252
3. Din ve Mitoloji İlişkilerinin Güncel Değeri	254
Sonuç.....	256

DİZİN	259
--------------------	------------

İslam dininin inanç ilkelerini konu edinen Kalam ilmi, dinî konular üzerinde akıl yürütme ve delillendirme (istidlâl) yöntemi üzerinden faaliyet göstermiştir. Kalam ilminin doğması ve gelişmesinde etkin olan nedenler, temel dini ilkelerin çıkarsanması ve formüle edilmesine de yardımcı olmuşlardır. Bu düşünsel faaliyet, aklın en temel işlevi olan delillerden yola çıkarak sonuç elde etme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sürecin ayrılmaz unsurlarından başında tartışma, cedel, ilzâm metotları gelmektedir. Gerçekte bu yöntemler, kalam ilminde asıl unsur değil, araç olarak kullanıldıkları için doğru ve sahih olan görüşlerin elde edilmesini amaçlar.

Kalam ilminin dinî tartışmalarla anılması, onun karşıtları tarafından zaman zaman bu ilmin saygınlığını gözden düşürmek amacıyla bir kusur olarak sunulmuştur. Bu kesimlerin dayandığı temel tez, dinin açık ilkelere dayandığı ve dinî konularda kişilerden beklenen şeyin teslimiyet olduğu ve kalam ilminin bu teslimiyet duygusunu zedeleyerek dini inanca zarar verdiği şeklindedir. Bu eleştirinin dayandığı düşünce olan dinde saflık ve güven arzusu, aslında kelamın en temel amaçlarından biridir. Kalam ilmi, ilk olarak nasslarda yer alan düşünmeyi ve akletmeyi dinî bir emir olarak ortaya koyan anlatımlara dayanır. Sahici ve kalıcı bir imanın akıl yürütme, tefekkür ve ibret almanın bir sonucu olarak insan tarafından kazanılacağını (kesb) öngörür. Cedelin amacı, şüphelerin gölgelediği hakikati ortaya çıkarmaktır. İkinci olarak toplumsal ve bireysel hayatta yaşananlar, salt teslimiyet olarak yaşanan bir dindarlığın sürdürülebilir olmadığını, dinin bilgiye dayalı (kognitif) yönünün ortaya konulmasını gerektirmiştir. Bireyler imanının nasıl bir yaşam tarzı ve davranış pratiği öngördüğü konusunda aktif biçimde düşüncelerini paylaşmaları sonucu, dinin olumlu etkileri daha güçlenecektir. Düşünmek, bireyler arası etkileşim ve duygudaşlığı geliştirdiği için sağlıklı bir iletişimin doğmasına yardımcı olur. Dinî konularda yapılan düşünce ve yorum alışverişi fanatizmin önüne geçeceği gibi toplumun düşünsel ve ahlakî kalitesini de yükseltecektir.

Diğer bir etken de öteki ile yüzleşme, meydan okumalara muhatap olma, inanç eksenli teolojik tartışmalara dahil olma zorunluluğudur. Kelam tarihi araştırmalarında bu ilmin eski Yunan kaynaklarının Arapçaya tercümesi ve Ehl-i Kitap teolojisi ile temas gibi dışsal olgulara bağlamak gibi yaygın bir eğilim vardır. Oysa bunlar sistemli süreçlerdir ve geç döneme ait olaylardır. İmanın akla ve eleştirel düşünceye açılması henüz nuzül döneminde Kur'an söylemi tarafından başlatılan bir süreç olduğu hatırlanmalıdır. Ayrıca Ehl-i Kitap'la temas da nuzül dönemine kadar geri götürülmesi gereken bir konudur. Kur'an'da Ehl-i Kitap ile tartışmayı içeren ayetler de hayli belirgin ve etkilidir. Bunlar Kelam ilminin kınanması için gerekçe olarak sunulan 'dinde tartışma'nın Kur'an tarafından başlatılan bir ve Müslümanlara da önerilen bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. Esasen tüm engelleme girişimlerine rağmen kelam ilmine duyulan ihtiyaç düşünsel, toplumsal ve hatta dini bir ihtiyaç olarak sürekli hissedilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen nedenlerle kelam ilmi Müslümanların en özgün eserleri arasındadır. Din, birey ve toplum bağlamında ortaya çıkan sorunların tartışıldığı, hakikatin araştırıldığı, yorum ve düşünce zenginliğinin olduğu önemli bir mecradır. Bu zeminin canlı tutulması, Müslüman kimliğinin kendi sorunlarını yine kendi referansları ile çözmesi, kendi değerlerini ve inançlarını güncellemesi, yaşadığı dünya ile yüzleşmesi için eşsiz imkânlar sunmaktadır.

Kelam ilmi İslam'ın temel inanç ilkelerini konu edinmesi açısından soyut ve spekülâtif bir karakter taşımasının yanında; bu ilkelerin anlaşılması, açıklanması, yorumlanması, yorumların sınırlarını ve geçerlilik şartlarını ortaya koyması açısından da işlevsel ve pratiktir. İnanç ilkelerini, ortaya çıkan yeni sorunlar bağlamında ele alması ve yeni yaklaşımlarla onların yeniden keşfedilmesini sağlaması, İslam karşıtlarına cevaplar üreterek Müslüman kimliğine dinamizm kazandırması açısından kelam, inşacı ve yönlendirici bir karaktere sahiptir.

Günümüz küresel dünyasında eski ve yeni inançlar postmodern söylemler ışığında kendilerini ifade edebilecekleri alanları genişletmeye çalışmaktadırlar. Bu süreçte İslam dünyasında farklı din anlayışları arasındaki rekabetin de arttığı görülmektedir. Bunların, İslam'ın bir yorumu olarak değil de dinî hakikatin bizzat kendisi olarak görülmesi dinî fanatizmi körüklemektedir. Bu içsel sorunlar devam ederken pek çok felsefî ve teolojik düşünce de İslam ile ilgilenmeye başlamış ve eleştiriler geliştirmiştir. Bunların dışında dünyanın ortak sorunu olan çevre, kötülük, kadın, özgürlük gibi konularda dinlerin ne gibi çözümler sunduğu tartışılan konular arasındadır.

Elinizdeki kitap, alanında uzman kelam hocaları tarafından yazılmış özgün bölümlerden oluşmaktadır. Üç ana bölüm altında topladığımız

yazılarda günümüzde tartışılan konular kelimelerin bakış açısı ve yöntemiyle ele alınmıştır. Şüphesiz çalışmaya dahil edilebilecek başka güncel sorun ve konular da bulunmaktadır. Kitabın sonraki baskılarında okuyucudan gelecek geri dönüşlere göre içeriği zenginleştirmek mümkün olabilecektir.

Bölümlerin toplanması, okunması ve planın oluşturulmasında büyük katkıları olan Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN başta olmak üzere değerli katkılarıyla eserde emeği geçen tüm yazarlara teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca eserin ilahiyat ders kitapları projesinin bir parçası olarak hazırlanıp yayınlanmasına destek veren yayıncı dostum Hüseyin NAZLIAYDIN'a da teşekkür ediyorum; eserin tüm okuyuculara yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Çorum 2021